

Nasilne metode komunističke partije prema Crkvi u Dalmaciji (1945.-1952.)

Božić, Tea

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Catholic Theology / Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:202:925175>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-06**

Repository / Repozitorij:

[Repository of The Catholic Faculty of Theology
University of Split](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
PREDDIPLOMSKI TEOLOŠKO-KATEHETSKE STUDIJ

Tea BOŽIĆ

**NASILNE METODE KOMUNISTIČKE PARTIJE PREMA
CRKVI U DALMACIJI
(1945. - 1952.)**

ZAVRŠNI RAD
iz Crkvene povijesti

Mentor
izv. prof. dr. sc. Josip DUKIĆ

Split, 2020.

UVOD

U prikazu ovog rada služiti ćemo se knjigama Miroslava Akmadže: *Crkva i država. Dopisivanja i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji. Svezak I. 1945.-1952.* i *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945.-1980.* Cilj ovog rada je istražiti komunističke zločine koji su počinjeni u poratnom razdoblju od 1945. do 1952. prema Katoličkoj crkvi, njenim svećenicima, ali i samim vjernicima. Rad smo podijelili u tri cjeline. U prvom dijelu rada osvrnut ćemo se na odnose između Crkve i države. U tom odnosu neizostavno je spomenuti Pastirsko pismo koje je izazvalo burne reakcije državne vlasti, koja je ubrzo reagirala osnivanjem staleških udruženja katoličkih svećenika. Sve to zajedno dovelo je do konačnih raskida diplomatskih odnosa s čime završava prvi dio rada. U drugom dijelu spomenut ćemo represiju od strane države prema Crkvi u raznim mjestima Hrvatske. Prikazat ćemo uhićenje i suđenje nadbiskupu Stepincu. Nakon uhićenja Stepinca donijet ćemo prikaz protucrkvениh zakona koji su bili na štetu Crkvi. Kao zaključak drugog dijela ukratko ćemo prikazati kako je to KP svojatala crkvenu zemlju, a na ono što nije mogla prisvojiti, kako je stavljala nerealne poreze i na taj način silila Crkvu da prodaje ili daje u najam svoja dobra. U posljednjem dijelu rada prikazat ćemo kako je izgledala Crkva u Dalmaciji, odnosno kakve su torture podnosili svećenici u ovom dijelu Hrvatske. Pritom ćemo istaknuti tri dalmatinska biskupa: splitskog Kvirina Klementa Bonefačića, zatim šibenskog Ćirila Banića i na kraju hvarskog Mihovila Pušića. Sva trojica su proživljavala represije od Komunističke partije. Također ćemo spomenuti i žrtve franjevacā iz provincije Presvetog Otkupitelja čije je sjedište u Splitu.

1. ODNOS CRKVE I DRŽAVE (1945.-1952.)

Odnosi između Katoličke crkve i komunističke Hrvatske bili su napeti, posebno nakon II. svjetskog rata kad su partizani 1945. svečano ušli u Zagreb. Svoje namjere prema Katoličkoj crkvi otkrili su kada su uhitili nadbiskupa Stepinca 17. svibnja 1945. godine. Nakon uhićenja su uslijedili drugi i pokušaji koji su rezultirali prekidom diplomatskih odnosa između Svete Stolice i Jugoslavije 1952. godine.¹

1.1. Pastirsko pismo

Pastirsko pismo koje je Biskupska konferencija uputila vlasti bila je samo odgovor na ponašanje i represiju koju je Crkva proživljavala pred kraj i neposredno nakon rata. Komunisti su od početka bili protiv Crkve, a svoje nezadovoljstvo prema njoj i njenim članovima su pokazivali raznim uhićenjima, prijetnjama, oduzimanjem onog imovine. No, da bi razumjeli bolje kako je sve to bilo morat ćemo se vratiti korak unatrad i pogledati što je sve prethodilo ovom pismu.

Između crkvene i državne vlasti bili su mnogi dopisi u kojima su se pokušavali riješiti sporni zakoni i odredbe koje je s jedne strane donosila država kao pravno valjane, a Crkva ih s druge pak strane nikako nije mogla prihvatiti jer su bili za nju neprihvatljivi. Predsjednik Komisije za vjerske poslove u Federalnoj Hrvatskoj zagrebački svećenik Svetozar Ritig navodi u svom pismu kojeg je uputio Savezu vlade Demokratske Federativne Jugoslavije (u daljnjem tekstu DFJ) kako su takve prepiske najbolji pokazatelj odnosa kojeg imaju Crkva i država. U tom svom pismu kojeg je uputio savezu DFJ 25. kolovoza 1945. navodi kako je hrvatsko svećenstvo skupa sa episkopatom u manje od mjesec dana od poletnog optimizma došlo do pesimizma i kako nije sve istinito što je nadbiskup Alojzije Stepinac naveo u svojoj prethodnoj predstavi. Kao rješenje ovog problema on kao predsjednik Komisije za vjerske poslove predlaže da država imenuje svoje predstavnike, a Crkva svoje kako bi se našli i zajedničkim snagama došli do rješavanja spornih pitanja. Također, on predlaže da bi bilo dobro da Crkva prilikom imenovanja svojih predstavnika imenuje one koji su otvoreni partizanskom pokretu i novoj vlasti kako bi bila veća šansa za uspješan dogovor. Nadalje,

¹ Usp. Miroslav Akmadža, *Crkva i država. Dopisivanja i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji. Svezak I. 1945.-1952.*, Tkalčić, Zagreb, 2008., str. 17-18.

ističe kako dobro funkcioniraju crkveno-državni odnosi u Sloveniji i Istri i da bi tako moglo biti i ovdje ukoliko se svi potrudu. Za kraj ističe kako nema preveliko povjerenje u uspješnost Biskupske konferencije koja se treba održati u rujnu ukoliko se ova problematika smjesta ne riješi.²

Usprkos željama S. Ritiga, napetost se samo povećala između Crkve i države, a svoj vrhunac je doživjela za vrijeme zasjedanja Biskupske konferencije koja se održavaa od 17. do 22. rujna. S nadom da će predsjednik Josip Broz Tito odgovoriti na njihove predstavke biskupi su mu uoči samog početka sjednice Biskupske konferencije (daljnjem tekstu BK) poslali pismo gdje su ponovno iznijeli prigovore vlasti. Za vrijeme zasjedanja BK nadbiskup Stepinac je primio razna pisma u kojima ga ljudi mole da se zauzme za one koji su u zatvoru, osuđeni na smrt. Zbog hitnosti situacije nadbiskup Stepinac odlučno reagira i šalje brzojav Titu u kojem ga moli da te ljude pomiluje od smrtno kazne. Dok s jedne strane nadbiskup Stepinac moli Tita za pomilovanje života oko dvjesto uhićenika, S. Ritig se sastaje s Masuccijem kako bi nešto pokušao napraviti povodom tvrdog stava biskupa prema vlasti. Prijedlog S. Ritiga je da bi BK trebala objaviti izjavu u kojoj će pokazati da se svećenstvo ne protivi Narodno-oslobodilačkom pokretu (skraćeno NOP), također bi trebala iskazati želju za konačnim sporazumom koji će urediti crkveno-državne odnose. Kako bi se opravdali odstrelili svećenika koji su partizani počinili, BK bi također trebala u toj izjavi potvrditi kako su ubijeni svećenici većinom bile ustaše. Za kraj tog sastanka upozorio je kako će položaj Katoličke crkve u Jugoslaviji uvelike ovisiti o stavu BK.³

O navedenom je Massuci obavijestio nadbiskupa Stepinca. Biskupi su zadnjeg dana konferencije uputili još jedno pismo Titu u kojem iznose probleme spomenute u ranijim predstavkama, završavajući pismo riječima:

„Gospodine Maršale! Mi smo duboko uvjereni, da se može naći mirno rješenje sporova na obostranu korist Crkve i države. S naše strane mi želimo slogu i sklad s državom. Ako i sa strane države postoji ista dobra volja, onda će se to mirno rješenje postići dogovorom sa Svetom Stolicom, kao što predložio predsjednik Biskupske konferencije u razgovoru s Vama, kao vrhovnim predstavnikom državne vlasti. Ako pak ta dobra volja ne postoji, onda će sigurno stradati Crkva i država. Ali budite uvjereni, Gospodine Maršale, da Crkva ni uz kakve žrtve ne može popustiti u svojim temeljnim načelima, jer bi se odrekli sami sebe. [...] Još jedna molba, Gospodine Maršale! Slobodni smo apelirati na Vašu veledušnost, da biste ponovno proglasili široku amnestiju za zatočenike, svećenike i svjetovnjake, što bi sav narod obradovalo te ga utvrdilo u ljubavi prema državi. Mi vjerujemo, da će konačno pobijediti državnička

² Usp. Miroslav Akmadža, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945.-1980.*, Hrvatska povijest, Zagreb, 2013., str. 32.

³ Usp. M. Akmadža, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945.-1980.*, str. 32-33.

*mudrost i da će Vašemu nastojanju uspjeti osigurati trajni mir u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji“.*⁴

Nakon ovog pisma upućenog Titu biskupi su uputili i pismo vjernicima koje se trebalo pročitati na misi kako bi ljudi bili upoznati sa svim zbivanjima u odnosu Crkve i države. U pismu, biskupi uglavnom iznose činjenice koje je nadbiskup Stepinac već iznio u svojim predstavkama. Posebno se osvrću na ubijanja i uhićenja svećenika, na pitanja odgoja mladeži, oduzimanja crkvene imovine, sravnjivanja grobova, oduzimanja katoličkog tiska, pljenidbe tiskara (tijekom konferencije vlasti su izvijestile Stepinca da vraćaju tiskaru koju su zaplijenili) i druge probleme koji su već spominjani, te zaključuju: “I kad sve ovo iznosimo pred vas, predragi vjernici, to ne činimo u želji, da izazovemo borbu s novom državnom vlašću. Mi te borbe ne tražimo niti smo je tražili. Naše su misli bile uvijek upravljene k miru i sređenju državnog i javnog života”.⁵

Uz ovo pastirsko pismo poslano je još jedno za svećenstvo i još jedno za Josipa Broza Tita u kojem je naznačen popis svega što BK zahtjeva od vlasti da se promjeni, a spomenuto je već u pastirskom pismu. Pismo koje su poslali vlasti došlo je u nezgodno vrijeme pa su zbog toga čekali do 25. listopada da se Tito očituje o upućenom pismu. U komunističkom stilu je rekao kako su to neistine i da se Crkva u Jugoslaviji ne progoni ni na kojoj razini. Također je dometnuo kako se Crkva nije bunila kada su ustaše bile na vlasti i kada su vršene likvidacije Srba u Hrvatskoj što je očiti znak da su oni podržavali takvu vlast.⁶

Zbog nepostignutog dogovora i rješavanja državno-crkvenih odnosa nemiri su se samo nastavljali, a sve je u konačnici rezultiralo i prekidom diplomatskih odnosa između Svete Stolice i Jugoslavije na koje ćemo se osvrnuti u drugom dijelu ovog rada.

1.2. Svećenička staleška udruženja

Nakon presude nadbiskupu Stepincu 1946. odnosi između Crkve i države prividno su bili mirni, no to je samo bilo zatišje pred buru. Ta bura je došla u obliku sve većeg uskraćivanja prava vjerskim zajednicama, a ponajviše Katoličkoj crkvi. Komunisti dok su s jedne strane uskraćivali prava svima, s druge su kovali plan kako naštetiti jedinstvu Katoličke

⁴ Usp. M. Akmadža, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945.-1980.*, str. 33.

⁵ Usp. M. Akmadža, *Crkva i država. Dopisivanja i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji. Svezak I. 1945.-1952.*, str. 19.

⁶ Usp. M. Akmadža, *Crkva i država. Dopisivanja i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji. Svezak I. 1945.-1952.*, str. 19-20.

crkve i dosjetili su se staleških udruženja katoličkih svećenika. To je naravno bilo sve pod krinkom većeg dobra; naum je bio lišiti Hrvatsku veza s Vatikanom i tako stvoriti „narodnu crkvu“. Kako bi svoj naum provela u djelo Komunistička partija je koristila pritom svoje dobro poznate metode ucjenjivanja i prijetnji zatvorom kako bi na taj način prisilila svećenike da se učlane u to društvo. Osim ucjenjivanjem koristili su i kao mamac svoj lojalni dio klera koji je trebao prikazati ostalima kako je to potpuno bezopasno, štoviše poželjno jer tako ne sudjeluju u stalnim sukobima između Crkve i države. Pri učlanjenju obećavali su im mirovinsko, zdravstveno, socijalno; uglavnom sve ono što su im inače uskraćivali. Pri osnivanju svojih udruženja prvo su krenuli tamo gdje imaju najveći broj onih koji su vjerni vlasti kao što su Istra, Slovenija, Bosna i Hercegovina. Staleška udruženja osnivana su i u drugim vjerskim zajednicama, ali ne s istim ciljem kao i kod Katoličke crkve jer su njih već imali pod svojim nadzorom. Glavnu ulogu prilikom osnivanja staleških udruženja imao je S. Ritig kao predsjednik Komisije za vjerske poslove.

Prvo osnovano staleško udruženje katoličkih svećenika bilo je u Istri 16. rujna 1948., a zvalo se *Društvo svećenika sv. Ćirila i Metoda u Pazinu*. Ovo prvo staleškog udruženje dobro je prošlo jer je imalo podršku od crkvene vlasti, ali i od svećenika tamo, no problem je bio što se u njega nisu mogli učlaniti pripadnici drugih biskupija jer im je za to bilo potrebno dopuštenje svojih biskupa. Nakon toga udruženja, krenulo je novo u Sloveniji u srpnju 1949. godine uz veliko učlanjenje svećenika. Sljedeće osnovano udruženje bilo je na ono na području Bosne i Hercegovine pod nazivom *Dobri pastir*. Ovo udruženje osnovano je 25. i 26. siječnja 1950. godine, a glavni predstavnici i pobornici tog udruženja bili su bosanski franjevci. I dok su se tako okolne zemlje odlučivale za staleška udruženja, biskupi u Jugoslaviji bili su međusobno podijeljeni, jedni su ih odobravali ili su se držali neutralno dok su se drugi izričito protivili tome kao npr. biskupi u kontinentalnom dijelu Hrvatske (zbog utjecaja Stepinca) i biskupi u Dalmaciji gdje su se posebno istaknuli Bonefačić, Banić, Pušić, a poslije i Franić. Zbog podijeljenosti biskupa između sebe BK je donijela odluku 26. travnja 1950. kako se učlanjenje u staleško udruženje *Non expedit* tj. ne preporučuje se. Ovo blago očitovanje BK oko pitanja staleških udruženja učinila su da su jedni biskupi svojim svećenicima odobravali, dok su ih drugi kažnjavali. Najveći udarac koji su biskupi zadali vlastima nakon pastirskog pisma bilo je očitovanje BK u kojem je jednoglasnom odukom izglasano kako se učlanjenje u staleško društvo izričito osuđuje kao i njihovo osnivanje,

poznato pod *Non licet*. Taj „udarac“ dogodio se 26. rujna 1952. što vlastima nikako nije bilo po volji pa su odmah krenuli u oštre osude izjave BK.⁷

Odmah je po pisanju biskupa Akšamovića mons. Ritigu, reagirao i javni tužitelj NR Hrvatske, koji je pozvao na saslušanje biskupe Salis-Seewisa, rezidencijalnog biskupa i upravitelja hrvatskog dijela tršćansko-koparske biskupije Dragutina Nežića, biskupa skopljskog i upravitelja banjalučkog Smiljana Franju Čekadu, đakovačkog biskupa Stjepana Bäuerleina i nadbiskupa beogradskog Josipa Ujčića. Javni tužitelj optuživao ih je za zloupotrebu Crkve u političke svrhe, ograničavanje slobode udruživanja građana i podizanja uzbune time što potiču na nepoštivanje Ustava i na krivična djela. S obzirom da je uvidjela da ne može u tadašnjem položaju nadići crkvene zakone u svezi sa svećeničkim udruženjima, vlada FNRJ je odlučila u sklopu Zakona o vjerskim zajednicama riješiti to pitanje u svoju korist.⁸

Zbog stalnog pritiska kojeg je imao biskup Akšamović on je čak predlagao biskupu Ujčiću da se ponovno sazove BK na kojoj bi se donijela pomirljivija odluka u vezi udruženja. Srećom, biskup Ujčić je to odbio s objašnjenjem kako je ta odluka sada isključivo u nadležnosti Svete Stolice. Iako biskup Akšamović nije uspio okupiti nanovo BK gdje bi opet izglasavali o staleškim udruženjima on je po navodima nekih svećenika svesrdno podržavao udruženja i poticao ih u njihovom radu, unatoč protivljenjima biskupa Bäuerleina. Biskup Ujčić jasno je istaknuo kako se država služi jeftinim trkovima i ucjenama ne bi li se domogla do svog cilja, a to je neometano osnivanje staleških udruženja što bi u konačnici trebalo rezultirati stvaranjem „narodne crkve“. Bilo je još biskupa koji su se javno protivili svakom obliku staleških udruženja zbog čega su se još više zaoštrili odnosi između Jugoslavije i Svete Stolice o čemu ćemo pisati u sljedećem poglavlju.⁹

1.3. Prekid diplomatskih odnosa

Kao što smo već ranije istaknuli odnosi između Katoličke crkve i države nakon II. svjetskog rata bili su napeti i samo se čekala kap koja će preliti čašu pa se tu odnosi u potpunosti raskinu. Zbog sve brojnih problema koji su se nizali u Jugoslaviji jedino smisleno

⁷ Usp. M. Akmadža, *Crkva i država. Dopisivanja i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji. Svezak I. 1945.-1952.*, str. 25-28.

⁸ Usp. M. Akmadža, *Crkva i država. Dopisivanja i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji. Svezak I. 1945.-1952.*, str. 28.

⁹ Usp. M. Akmadža, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945.-1980.*, str. 138-139.

rješenje državne vlasti bilo je da za to okrivu svog najvećeg neprijatelja, Svetu Stolicu odnosno Katoličku crkvu. Tako su je okrivili za petljanje u državnu politiku i za lobiranje oko pitanja Trsta i Julijske krajine jer država nije bila nikako zadovoljna rješenjem tih pitanja. Kako Jugoslavenska vlast nije bila zadovoljna radnjama Svete Stolice tako ni je Sveta Stolica nije nikako bila priklonjena ponašanju i djelovanju države prema Katoličkoj crkvi, a posebno prema nadbiskupu Stepincu. Jedini razlog zašto se država koliko toliko trudila imati nekakav odnos sa Svetom Stolicom bilo je to što je ona bila jako moćna i svjetski priznata, pa su se nadali da bi uz nju mogli imati neku korist za sebe. Ipak, zbog jakog utjecaja Katoličke crkve na društvo u Hrvatskoj jugoslavenska vlast je imala stalnu potrebu da razdvoji Katoličku crkvu od Vatikana kako bi je lakše kontrolirala. Naravno da to nije ovako izrečeno, već je to bilo zamišljeno da postane „Narodna crkva“ kao što je bila i propaganda za narodnu državu. Ta „Narodna crkva“ bila bi samo naizgled u odnosu sa Svetom Stolicom, čisto formalno, ništa praktično. Na ovaj mudri prijedlog državne vlasti odgovorili su katolički biskupi u poslanici u kojoj se osvrću na odgoj mladeži koja je objavljena 27. kolovoza 1946. U njoj je između ostalog rečeno kako bi raskidanje odnosa s Rimom značilo propast i ubijanje kršćanstva u Jugoslaviji i prema tome to je nedopustivo. Također dodaju kako su takvi potezi države samo pokazatelj njihovih pravih namjera koji bi trebao kršćanima biti alarm i jasna opomena da se trgnu i ne upadaju u zamke. Štoviše, kažu da su dužni zbog napada na papinstvo biti još tješnje povezani s Petrovom stolicom. Za ovakav stav biskupa optužili su nadbiskupa Stepinca i željeli su da ga Sveta Stolica ukloni iz Jugoslavije kako bi dalje mogli neometano provoditi svoje ideje. Međutim kako im to nije uspjelo, krenuli su s drugim planom, a to je da zatvore nadbiskupa Stepinca i tako slome zajedništvo koje imaju biskupi s njim. To im također nije uspjelo iako su među biskupima imali svoje pristaše u konačnici nitko nije okrenuo leđa Stepincu ni Svetoj Stolicu. Svakom novom državnom odlukom povećavao se jaz između Svete Stolice i Jugoslavije.¹⁰

Da su diplomatski odnosi između Svete Stolice i Jugoslavije visjeli o niti, potvrđuje i Titova izjava predstavnicima američkih crkava početkom kolovoza 1947., u kojoj kaže: “Ako Vatikan i dalje bude uzrok što svećenici kod nas ne zauzimaju bolji stav prema državi, razumje se, odnosi će se pogoršati. Situacija je već bila takva da je skoro došlo do prekida. Ali za sada nema izgleda da će odnosi biti prekinuti, jer mi imamo strpljenja.”¹¹

Novo zaoštavanje odnosa između Vatikana i Jugoslavije bit će zbog osnivanja staleških udruženja katoličkih svećenika. Iako je opet došlo do zaoštavanja odnosa

¹⁰ Usp. M. Akmadža, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945.-1980.*, str. 139-140.

¹¹ Usp. M. Akmadža, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945.-1980.*, str. 140.

obostrano se trude da ne dođe do konačnih prekida. Međutim Tito je na sjednici Politbiroa CK KPJ 15. siječnja 1952., nakon konstatacije da jača katolička reakcija u Hrvatskoj i Sloveniji, istaknuo da treba ići na kidanje odnosa sa Svetom Stolicom. Poslije ovog sastanka, 22. siječnja 1952. upućene su direktive o daljnjem radu republičkim partijskim komitetima, u kojima se traži izbacivanje vjeronauka iz škola, pojačan odgojni i ideološki rad s mladima protiv religioznosti i misticizma, te da se mobiliziraju partijske i masovne organizacije u borbu protiv „reakcionarnih popova”.¹²

U spomenutoj predstavi koju je Biskupska konferencija 26. rujna 1952. uputila predsjedniku J. Brozu Titu biskupi opširno i otvoreno ukazuju na probleme u crkveno-državnim odnosima. Kao prvo navode činjenicu da u Jugoslaviji nema potpunih vjerskih sloboda, tj. sloboda svjetonazora i vjeroispovijesti svedena je na djelomičnu slobodu bogoštovlja. Podsjećaju na uništavanje križeva uz cestu, miniranje crkve Presvetog Otkupitelja u Rijeci u studenom 1949., uništavanje crkve karmelićanki u Ljubljani i kapele *Salita al Calvario* na otoku Krk, uništavanje crkava u Banatu, nasilno zatvaranje mnogih kapela časnih sestara, pretvaranje crkva u prostore za druge namjene, neizdavanje dozvola za gradnju crkava, nevraćanje oduzetih crkvenih matičnih knjiga, pritiske UDB-e na vjernike koji pomažu u crkvama, zabrane procesija, kažnjavanje svećenika zbog rečenog u propovijedima, zabranu vjeronauka u školama, a poneka i u crkvama, visoko oporezivanje crkvenih ustanova i oduzimanje crkvene imovine u tu svrhu, zabrane primanja milodara, kao darova iz inozemstva ili naplate visokih pristojbi za darove. Upozoravaju da se nastavljaju uhićenja i nesrazmjerna kažnjavanja svećenika, kao npr. osuda Karla Gnidovca, dekana Žumberačkog, koji je osuđen na smrt strijeljanjem za navodne zločine počinjene za vrijeme rata. Podsjećaju da u jugoslavenskim zatvorima još ima oko dvjestotinjak svećenika, među kojima je i biskup mostarski Petar Čule, dok nadbiskup Stepinac ne uživa potpunu slobodu. Upozoravaju i da tjelesni napada ni svećenike nisu rijetka pojava, te da je nakon rata osamdeset svećenika ubijeno iz zasjede, a u većini slučajeva počinitelji nisu pronađeni i kažnjeni. Posebno podsjećaju da je napadnu Antun Vovk, biskup ljubljanski 20. siječnja 1952. na željezničkoj postaji u Novom Mestu; gdje je poliven benzinom i zapaljen, jedva spasivši život, a napadač je osuđen samo na devet dana uvjetnog zatvora.[...] Kao vrlo bolan problem ističu širenje bezboštva u školama i javnom životu, ističući da je „ateizam vjera ovog režima“.¹³

¹² Usp. M. Akmadža, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945.-1980.*, str. 143.

¹³ Usp. M. Akmadža, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945.-1980.*, str. 144.

Osim navedenog ističu kako se čini velika nepravda prema vjernicima jer prosvjetni radnici koji rad u osnovnim i srednjim školama imaju veliku opasnost od gubitka posla ukoliko budu išli u crkvu čime se uvelike narušava vjerska, ali i opća sloboda. Ovih zabrana nisu lišena čak ni djeca, ona se znaju kažnjavati i fizički ukoliko pokazuju bilo kakvu naznaku vjerske orijentacije. Uz ove mjere provode još niz drugi kao što su: ukidanje katoličkih škola, zabrana i ukidanje katoličkog tiska, ukidanje naobrazbe za svećenike, izbacivanje s posla u državnim ustanovama svećenike i časne sestre, oduzimanje crkvene imovine i pretvaranje iste u državnu itd. Zbog ovakvih postupaka i provođena istih Katolička crkva naglašava kako u Jugoslaviji nema apsolutno nikakvih prava ni slobode vjeroispovijesti čime se ugrožava opstojnost Katoličke crkve i njena sloboda. Iako su sve ove mjere usmjeren protiv Katoličke crkve ona se i dalje trudi održati nekakav odnos s državom i pritom ističe u ovoj izjavi kako je ona uvijek bila vjerna vlastima i da će tako i ostati ukoliko država prestane sa stalnim represijama. Biskupi na kraju svoje izjave ističu kako žele potpunu vjersku slobodu i rješavanje navedenih problema između Crkve i države.¹⁴

Zbog ove izjave, ali i nepovoljnog rješenja po pitanju Trsta napetost se mogla osjetiti u zraku i bilo je samo pitanje što će prelomiti konačnom prekidanju diplomatskih odnosa koji su poprilično narušeni. Na povod se nije trebalo dugo čekati, jer je *Radio Vatikan* 29. studenog 1952. objavio popis novih kardinala na kojem je bilo i ime nadbiskupa Stepinca. To je za jugoslavensku vlast bio udarac koji više nije mogla podnijeti. Još prije saznanja da će nadbiskup Stepinac postati kardinal, a nakon zasjedanja Biskupskih konferencija, jugoslavenska je vlada uputila Vatikanu prosvjedno pismo 1. studenog 1952., zbog uplitanja Vatikana u unutarnje poslove FNRJ, a u svezi sa svećeničkim udruženjima.

Na navedeno pismo Vlade FNRJ, Vatikan je odgovorio svojim pismom od 15. prosinca 1952. u kojoj se uglavnom osvrće na sve probleme na koje je Katolička crkva ukazivala u nizu svojih predavki jugoslavenskim vlastima, dajući do znanja da do sređivanja odnosa ne može doći dok se ta pitanja ne riješe. Odmah zatim 17. prosinca 1952. pomoćnik ministra vanjskih poslova Aleš Bebler uručio je otpravniku poslova Apostolske nuncijature u Beogradu, monsinjoru Silviju Oddiju, pismo u kojem Vlada FNRJ izjavljuje da je izlišno dalje održavanje diplomatskih odnosa između FNRJ i Svete Stolice, te su time ti odnosi prekinuti.¹⁵

¹⁴ Usp. M. Akmadža, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945.-1980.*, str. 144-145.

¹⁵ Usp. M. Akmadža, *Crkva i država. Dopisivanja i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji. Svezak I. 1945.-1952.*, str. 29.

2. REPRESIJA PREMA CRKVI OPĆENITO

Kao što smo u ranijem tekstu mogli primijetiti odnos između Crkve i države nije bio bajkovit pogotovo jer je Crkva jako brzo shvatila namjeru države i nije se dala pokolebati. Zbog toga ćemo u ovom drugom dijelu rada obraditi uhićenja i napade na nadbiskupa Stepinca, protucrkvne zakone i kao posljedicu tih zakona zauzimanje crkvenih zgrada od strane Komunističke partije.

2.1. Uhićenja i napadi na Stepinca

Kao mudar čovjek nadbiskup Stepinac bio je svjestan da će nakon pastirskog pisma koje je uputio vjernicima i svećenicima izazvati lavinu reakcija vladajućih što će u konačnici rezultirati njegovim uhićenjem. S obzirom na lukavost državnih služni oni su prije tog nadbiskupovog uhićenja pripremale teren kroz medijske izjave ,naravno u lošem smislu o nadbiskupu Stepincu, proglašavali su ga zločincem i podmetali za to razne dokaze.¹⁶ Spomenut ćemo samo nekoliko članaka u zagrebačkom političkom dnevniku *Vjesniku*, kojima je početkom 1946. vršena agitacija protiv nadbiskupa Stepinca i Katoličke crkve:

- 4. siječnja, *Ustaški lik zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca* (navode potkrepljuju fotografijama s poglavnikom Pavelićem),

- 6. siječnja, *Mnogi pripadnici katoličkog klera bili su glavni oslonac okupatorsko-ustaškog režima*,

- 14. siječnja, *Mnogi katolički svećenici kao aktivni ustaški oficiri učestovali su pokoljima nad našim narodima*,

- 17. siječnja, *Nadbiskup dr. A. Stepinac naređivao je podređenim svećenicima da mole za krvnika Pavelića*.

Slijed članaka sličnog karaktera iz dana u dan ponavljao se sve do početka sudskog postupka, za vrijeme postupka i dalje.¹⁷ Mediji su počeli nadbiskupovo uhićenje najavljivati početkom rujna 1946., a naznake za to bile su vidljive i u govoru ministra Andrije Hebranga biračima u Zagrebu. U svom govoru rekao je kako je Hrvatska država duboko prožeta

¹⁶ Usp. M. Akmadža, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945.-1980.*, str. 65.

¹⁷ Usp. M. Akmadža, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945.-1980.*, str. 65-66.

klerikalizmom i kako baš ti klerici koji djeluju na ovom prostoru protiv države. Kao zaključak svog govora rekao je kako će se morati boriti svi skupa protiv klera koji je neprijateljski nastrojen prema državi, što je aludiralo na skoro Stepinčevo uhićenje. Cijela akcija uhićenja pokrenuta je tek nakon uhićenja Lisaka kako bi im se moglo zajedno suditi i nadbiskupa Stepinca povezati sa što više zlodjela. Plan je bio da se makne Stepinac sa položaja nadbiskupa i na njegovo mjesto ili na neko mjesto biskupa postavi mons. Svetozar Ritig; iako su imali dobar plan znali su da je slaba ili gotovo nikakva šansa da Sveta Stolica makne Stepinca sa mjesta nadbiskupa i da postavi Ritiga na njegovo mjesto ili na mjesto nekog biskupa. Kad su sve pripremili za Stepinčevo uhićenje u realizaciju nisu išli bez odobrenja Tita. U jednoj izjavi nakon uhićenja Stepinca državni tužitelj FNRJ Josip Hrnčević priznaje da su Stepincu sudili zbog neprihvatanja nove vlasti, a ne zbog zločina koje je počinio za vrijeme II. svjetskog rata. Iako je postupak započet zbog Stepinčeva neprihvatanja nove ideološke vlasti, postoji još jedan dobar razlog zbog kojeg je Tito osudio Stepinca baš tad. Naime, u srpnju iste godine osuđen je i ubijen četnik Draža Mihailović pa je trebalo osigurati mir među Srbima, a kako je to bolje učiniti nego da se osudi Hrvat, katolik; Alojzije Stepinac. U pravičnost presude ne trebamo ni sumnjati s obzirom da se svaki detalj optužnice i tijekom presude dogovarao izravno s predsjednikom države, Josipom Brozom Titom.¹⁸

Nekoliko sati prije uhićenja nadbiskupa je posjetio generalni konzul SAD-a u Zagrebu T. J. Hohenthal. Nadbiskup je u razgovoru s Hohenthalom dao do znanja da očekuje uhićenje, iako ne tako skoro. Komentirajući suđenje Šaliću, Lisaku i ostalima, nadbiskup je kazao, da je to suđenje i s njim povezana ubojstva svećenika jesu dio bitke koju KP vodi protiv njega, tj. bitke komunizma protiv katolicizma. Nije vjerovao u mogućnost spašavanja svoga života ili života drugih svećenika, ali je vjerovao u odanost hrvatskog naroda.¹⁹

Prilikom suđenja nadbiskup Stepinac odbio je branitelja jer ne vjeruje u takav oblik suda ni suđenja. Također prilikom suđenja nadbiskup Stepinac bio je svjestan da se ovdje ne radi samo o njemu već o cijeloj Katoličkoj crkvi kojoj se sudi. Iako nadbiskup Stepinac nije želi nikakvog branitelja za to se ipak pobrinuo njegov biskup Salis-Seewis koji je predložio sudu Ivu Politea i Ivu Andresa. Ovaj prijedlog biskupa Salis-Seewisa sud je djelomično prihvatio; naime odbio je Andresa i kao njegovu zamjenu imenovao Natka Katičića. S obzirom da Salis-Seewis nije obavijestio Stepinca o svojim prijedlozima on je i dalje ustrajno odbijao branitelja jer je smatrao da su mu oni dodijeljeni od partije. Dok s jedne strane Stepinac odbija branitelje svjestan da je unaprijed osuđen i da nema smisla dokazivati

¹⁸ Usp. M. Akmadža, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945.-1980.*, str. 66-67.

¹⁹ Usp. M. Akmadža, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945.-1980.*, str. 68.

nevinost kad i on i oni znaju to, Josip Broz Tito uoči samog početka suđenja na susretu s omladinom ističe svoju moć. Njegova moć kao i moć cijele Jugoslavije sastojala se u lažnim optužbama i suđenjima, a njima je prethodila ucjena. Poučen tom praksom Tito prijete kako će svi koji se budu bunili protiv njega i njegove vlasti završiti kao i Stepinac.²⁰

Sudski postupak trajao je vrlo kratko, te je presuda donesena već 11. listopada 1946., kada je sudbeno vijeće Vrhovnog suda donijelo presudu kojom se nadbiskup Alojzije Stepinac osuđuje na 16 godina zatvora s prisilnim radom i gubitkom političkih i građanskih prava u trajanju od 5 godina. Iako su predstavnici vlasti vjerovali da će zatvaranjem nadbiskupa Stepinca lakše djelovati na ostale biskupe, osim privremenog zatišja u odnosima Katoličke crkve i države ti odnosi nisu poboljšani, dapače početkom pedesetih godina bit će dodatno zaoštreni. Osuda nadbiskupa Stepinca snažno je odjeknula ne samo u domaćoj javnosti nego i u crkvenim i političkim krugovima diljem svijeta. Nakon suđenja nadbiskupu Stepincu Vatikan je isključio iz Crkve sve one koji su sudjelovali u suđenju ili mu na neki način doprinijeli.²¹

S obzirom na veliki svjetski odjek Stepinčeva uhićenja i medijsku zainteresiranost Tito je više puta davao intervju u vezi s tim. Među tim intervjuima može se naići i na njegovo priznanje da je Stepinac osuđen i zatvoren zbog utjecaja politike odnosno zbog nezadovoljstva pravoslavnog stanovništva; već ranije smo naveli da je mogući uzrok i ubojstvo četnika Draža Mihailovića.²²

Da je pitanje zatočeništva nadbiskupa Stepinca, naročito u međunarodnom pogledu, za jugoslavensku vlast bilo vrlo kompromitirajuće, potvrđuje i to što je Broz 1951. ponudio Vatikanu spremnost da pusti nadbiskupa Stepinca iz zatvora pod uvjetom da ode iz Jugoslavije u Vatikan ili drugdje. S obzirom da Vatikan na tu ponudu nije odgovorio, Broz je kazao da će to pitanje riješiti i bez Vatikana, ali da nadbiskup Stepinac ne može obavljati dužnost visokog crkvenog glavarara. U skladu s tom izjavom uskoro je 5. prosinca 1951. nadbiskup Stepinac prebačen iz zatvora u Lepoglavi u kućni pritvor u rodni Krašić. U svezi s odlukom o premještanju nadbiskupa Stepinca u Krašić, Broz je u ožujku 1952. u razgovoru s delegacijom prvog kongresa Saveza studenata Jugoslavije kazao: “Mi smo Stepinca pustili

²⁰ Usp. M. Akmadža, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945.-1980.*, str. 68-69.

²¹ Usp. M. Akmadža, *Crkva i država. Dopisivanja i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji. Svezak I. 1945.-1952.*, str. 24.

²² Usp. M. Akmadža, *Crkva i država. Dopisivanja i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji. Svezak I. 1945.-1952.*, str. 24.

zbog toga, da Vatikanu izbijemo propagandističko oružje iz ruke, oružje da je Stepinac ‘mučenik’. Sada oni imaju neprijatnosti što je Stepinac vani.”²³

U ovim sudskim procesima osim nadbiskupa Stepinca tijekom komunističke vlasti bili su i razni biskupi, svećenici i časne sestre koje su brzo osuđivane s obzirom da je država vodila svako suđenje i sudila po svom osobnom interesu, a ne po pravедnosti.

2.2. Protucrkvveni zakoni

Na zaoštavanje crkveno-državnih odnosa bitno je utjecalo i donošenje nekih zakona koji su utjecali na život i djelatnost Katoličke crkve. Neki su zakoni doneseni prije donošenja saveznog i republičkih ustava, te su potvrđeni donošenjem Ustava, dok su neki bili posljedica nekih ustavnih odredbi. Jedan od prvih zakona koji je utjecao na crkveno-državne odnose bio je Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji od 23. kolovoza 1945. kojim je Katoličkoj crkvi oduzeto preko 82 posto obradivog zemljišta.²⁴

Komunistička partija Jugoslavije po završetku II. svjetskoga rata krenula je u rješavanje vlasničkih odnosa s ciljem preuzimanja potpunog vlasništva nad zemljom. To je provođeno pod parolama “zemlja seljacima”, a sve je zapravo išli u korist KPJ, a na štetu Katoličke crkve. Zakon po kojem bi se ostvarilo rješavanje vlasničkih odnosa nazvan je Zakon o agrarnoj reformi, a izglasan je 23. kolovoza 1945., na saveznoj razini, dok je 24. studenog 1945. donesen Zakon o provođenju agrarne reforme i kolonizacije na području Federalne Hrvatske. Ovaj zakon bio je novi udarac na Katoličku crkvu s obzirom da je ona imala većinske posjede zemlje. Zbog svjesnosti o mogućim eskalacijama i sukobima s vjerskim zajednicama partija se potrudila što bolje pripremiti provedbu odredbe, posebno kroz medijske izvještaje. Izglasani zakon nakon što je stupio na snagu ima je nalog za oduzimanjem zemljišta koja imaju 45ha ili su veća od toga, također se oduzimalo zemljište koje je imalo od 25 do 35ha obradive površine. Ove površine su se odnosile na civile, dok je za Crkvu vrijedilo drukčije; sva crkvena zemljišta površinski veća od 10ha su se oduzimala. Kako bi se još više naštetilo Crkvi u ovaj zakon je dodano da se za oduzetu crkvenu zemlju ne plaća nikakva odšteta. Da bi se partija ogradila od mogućih prigovora određeno je da se ovaj Zakon agrarne reforme vrši po zemaljskim ministarstvima poljoprivrede. I dok je vlast s jedne

²³ Usp. M. Akmadža, *Crkva i država. Dopisivanja i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji. Svezak I. 1945.-1952.*, str. 25.

²⁴ Usp. M. Akmadža, *Crkva i država. Dopisivanja i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji. Svezak I. 1945.-1952.*, str. 21-22.

strane napadala Crkvu agrarnim reformama s druge se strane branila u javnosti i govorila kako Katolička crkva ima negativno mišljenje o agrarnoj reformi jer ih je samo briga za materijalnu korist koju će sada provedbom reforme izgubiti. Većinski problemi u provedbi ove iste reforme nastajali su zbog proizvoljnog tumačenja Zakona; tako je Katolička crkva pokušala prikazati što veći broj posjeda kao samostalne jedinice koje imaju pravo na maksimalnih 10ha. Vlastima se takvo tumačenje nije sviđelo i prigovarali su da Crkva hitno osniva župe kako bi sačuvala zemljište; taj problem partija je riješila tako što nije priznavala župe osnovane nakon 28. kolovoza 1945. Kako bi što brže i kvalitetnije proveli svoju novu reformu komunisti su okupljali seljake i potpaljivali ih da još više traže crkveno zemljište. Kad je vlast uzela Crkvi sva zemljišta koja je mogla, onda je na preostale nametnula tako visoke poreze da ih nisu imali odakle plaćati i molili su Svetu Stolicu da im da dopuštenje za prodajom ili iznajmljivanjem tih posjeda, naravno uz ugovor da onaj tko kupi ili iznajmi od njih plaća porez za tu zemlju.²⁵

Katolička crkva posebice je oštro reagirala na donošenje Zakona o braku. Naime nova vlast je još prije donošenja Ustava donijela dvije zakonske odredbe o braku. Jedna od njih je određivala da će ubuduće državne vlasti na čitavom području Jugoslavije smatrati valjanim ne samo onaj brak, koji stranke sklope u crkvi, nego i onaj koji sklope samo pred činovnikom gradskih ili mjesnih narodno-oslobodilačkih odbora. Druga odredba određivala je da se ubuduće ženidbene parnice neće kao dotad voditi pred crkvenim ženidbenim sudovima, nego pred građanskim narodnim sudovima, iznimno samo ako obje strane zatraže da parnicu vodi crkveni ženidbeni sud. Na crkveno-državne odnose utjecalo je donošenje Ustava FNRJ 1946. godine. Najvažnija odredba novog Ustava bila je ona o odvajanju Crkve od države i odvajanju škole od Crkve. Katolička crkva nije službeno reagirala na novi Ustav, poučena dotadašnjim iskustvom uzaludnosti svojih predstavki, a tek su pojedini biskupi i biskupije upućivali predstavke u svezi pojedinih odredbi Ustava. Jedino je mons. Svetozar Ritig kao zastupnik u Ustavotvornoj skupštini bezuspješno pokušao promijeniti neke formulacije u svezi s pojedinim odredbama Ustava. Katolička crkva s negodovanjem je reagirala i na donošenje Zakona o matičnim knjigama. Po tom Zakonu koji je donesen 1. travnja 1946., sve crkvene matične knjige morale su biti predane državnim matičarima radi zaključivanja tih knjiga kao zajedničkih za Crkvu i državu. Nadopunama Zakona o državnim matičnim knjigama u siječnju 1949. bilo je zabranjeno vjerskim predstavnicima upisivati nove ili naknadne upise u crkvene matične knjige koje su s 9. svibnja 1946. zaključene kao zajedničke matice za Crkvu i

²⁵ Usp. M. Akmadža, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945.-1980.*, str. 49-53.

državu. Za nepoštivanje ove odredbe svećenik bi bio novčano kažnjen, a knjige su mogle biti oduzete i predate na čuvanje mjerodavnom matičaru. Nakon toga su zaredala sve češća oduzimanja crkvenih matičnih knjiga, protiv čega je Katolička crkva prosvjedovala kod Ministarstva unutrašnjih poslova. Također je bilo zabranjeno krštenje djece ili pogreb obaviti prije nego se podatci o rođenom ili umrlom unesu u državne matične knjige. Za ovaj prekršaj slijedila bi novčana kazna do 2000 dinara ili popravni rad do 2 mjeseca. Ove su odredbe ukinute Krivičnim zakonom u srpnju 1951., pa su se sada krštenja ili pogrebi mogli obaviti i prije nego se rođenje ili smrt prijave državnom matičaru. Osim navedenih zakona na crkveno-državne odnose utjecali su Zakon o konfiskaciji imovine iz 1945. godine, Osnovni zakon o eksproprijaciji iz 1947. godine, razni porezni zakoni i niz drugih zakona koji su se djelom ticali i Katoličke crkve.²⁶

Nakon kratkog opisa protucrkvjenih zakona u sljedećem poglavlju vidjet ćemo kako su se oduzimale crkvene imovine, a sve s ciljem nanošenja štete Katoličkoj crkvi.

2.3. Otimanje crkvene imovine

Gore već spomenuti zakoni išli su u prilog tome da se Crkvi oduzme sve, a ono što je bilo zakonski poslije svih tih reformi opet joj se oduzelo na drugi način. Taj drugi još smješnji način prikazat ćemo u nastavku sljedećeg teksta. Riječ je o pismo Nadbiskupskog duhovnog stola u Zagrebu (br. 4090/1945.) Ministarstvu socijalne politike Federalne Hrvatske u svezi sa zapljenom imovine Karitasa. Datirano je 30. svibnja 1945. godine.

“Nakon što su partizanske snage 8. svibnja 1945. ušle u Zagreb, u skladu s općim raspoloženjem u svojim redovima, počeli su i prvi potezi predstavnika nove vlasti koji su zaoštravali državno-crkvene odnose. Tako je već 15. svibnja 1945. zaplijenjen automobil nadbiskupa Stepinca, koji je poslije vraćen, a 17. svibnja 1945. nadbiskup Stepinac je prvi put uhićen. Nadbiskup je sve svoje ovlasti prenio na generalnog vikara Zagrebačke nadbiskupije biskupa Franju Salis-Seewisa, koji je odredio da se na svim Misama ima moliti za zatvorenog nadbiskupa. Dok je nadbiskup bio u zatočeništvu biskup Salis-Seewis morao se suočiti s mnogim nedaćama koje su zadesile Katoličku crkvu u okolnostima anticrkveno usmjerene nove vlasti. Pojavili su se mnogi povodi za pritužbu crkvenih vlasti protiv postupaka nove vlasti. Jedan od tih postupaka bila je i zapljena imovine Karitasa od strane države 27. svibnja

²⁶ Usp. M. Akmadža, *Crkva i država. Dopisivanja i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji. Svezak I. 1945.-1952.*, str. 22-23.

1945. Zbog toga je biskup Salis-Seewis u ime Nadbiskupskog duhovnog stola (dalje NDS) 30. svibnja uputio hrvatskom Ministarstvu socijalne politike pismo sljedećeg sadržaja:

Pred 3 dana po izaslaniku Visokog Naslova učinjena je zapljena imovine ustanove Karitasa Nadbiskupije zagrebačke, s motivacijom, da je Karitas primala podporu od države, pa prema tome, da je i Karitas državna ustanova, a njezina imovina, da je državna imovina. Tim činom učinjena je ovoj crkvenoj ustanovi velika nepravda i onemogućen daljnji rad. Radi toga podnosi ovaj Nadbiskupski duhovni stol Visokom Naslovu pritužbu sa sljedećim obrazloženjem:

Karitas je crkvena ustanova Nadbiskupije zagrebačke, koja pod ovim imenom djeluje već dugi niz godina. Rad Karitasa sastoji se u pomaganju sirotinje. Tim svojim karitativnim radom spasila je Karitas mnogu sirotu i obrisala mnogu suzu, što je dobro poznato širom čitave Nadbiskupije zagrebačke, a napose dobro to znade sirotinja grada Zagreba. Napose za vrijeme ovoga rata razvila je Karitas upravo zamjeran rad u pomaganju sirotinje, što je poznato čitavoj javnosti. Taj rad Karitasa razvijao se u glavnom u 3 smjera i to:

1.) Karitas vodila je brigu za ratnu siročad-djecu, koja su uslijed rata ostala bez roditelja. Tu djecu smještala je Karitas kod pojedinih obitelji širom Nadbiskupije zagrebačke, a jedan dio - najmanju djecu - smještala u svojim sirotištima (3) u Brezovici, Podravskoj Slatini i u Zagrebu na Srebrenjaku. Na taj način spasila je Karitas 10.000 djece i to većinom pravoslavnih roditelja. Osim toga brinula se je Karitas za smještanje obitelji iz ratom postradalih krajeva i onih, koji su se povratili iz talijanskog zarobljeništva.

2.) Drugi dio rada Karitasa sastojao se je u sabiranju hrane i odpremanju u pasivne i ratom postradale krajeve u Dalmaciji i Hrv. Primorju. Samo u jednoj godini (u zimi 1942./3.) sabrala je Karitas preko 50 vagona hrane i odpremila u Dalmaciju i Hrv. Primorje te besplatno narodu razdjelila. Radi poremećenog saobraćaja posljednjih godina nije se moglo toliko odpremati, ali je i tada učinjeno, koliko je bilo moguće. Trebalo bi upitati župnike, koji su vodili razdiobu hrane i stanovništvo onih mjesta u Dalmaciji i Hrv. Primorju, kamo je hrana slana, pa bi se vidjelo, koliko je Karitas svojim radom spasila života za vrijeme ovoga rata.

3.) Treći dio rada Karitasa sastojao se je u pomaganju gradske sirotinje, koje po svim gradovima imade vrlo mnogo. Činilo se to podporama u novcu, hrani a koliko je bilo moguće i u odjeći i obući. U mnogim mjestima bile su otvorene pučke kuhinje, u kojima su siromaci dobivali besplatno svaki dan toplu hranu. I u Zagrebu su bile otvorene 3 takve kuhinje, koje još i sada rade, a bilo bi se otvorilo još i više pučkih kuhinja, da se je moglo naći prikladnih prostorija. Otkuda je Karitas smogla potrebna sredstva za sve ove akcije? Od sabirnih akcija

po crkvama i izvan crkvi te od pojedinih dobročinitelja, kojih je bilo svaki dan sve više, kad su čuli za plodonosan rad Karitasa. U nekoliko navrata primila je Karitas podporu i od države. I to se baš prigovara Karitasu. Taj je prigovor neopravdan. Kao što svaka druga ustanova socijalna tako i Karitas imala je pravo, da od državnih vlasti primi podporu za svoj socijalni rad. Ali time, što je primala podpore od države, nije zato postala državna ustanovom, već je i dalje ostala samostalnom crkvenom ustanovom, koja je radila prema smjernicama Crkve.

Nadalje Karitasu se prigovora sa strane državnih funkcionera, što je pomagala neke obitelji intelektualaca. Karitas je to činila s potpunim pravom i morala je činiti. Poznato je, da je ovaj rat najteže pogodio upravo državne činovnike, koji su imali upravo mizerabilne plaće, a cijene svih živežnih namirnica rasle su do upravo nevjerovatne visine. Mnogi činovnici jedino na taj način prehranjivali su svoje obitelji, što su prodavali odjela i pokućstvo i time si nabavljali najpotrebitiju hranu. Socijalna pravda tražila je, da se baš tim bjednicima pomogne. U pomaganju pojedinih obitelji uprava Karitasa nije pravila nikakve razlike. Pomagala je sve, koji su trebali podpore. Među tim obiteljima, koje je Karitas pomagala sa hranom i novcem, imade mnogo obitelji, čiji su hranitelji pobjegli u šumu, a od države su bile progonjene. Tako je Karitas pomagala i obitelji neke gospode, koji danas u vladi Federalne Hrvatske zauzimaju prva mjesta. Iz svega ovoga prikaza vidi se, da je rad Karitasa bio obilan, nesebičan i za narod veoma koristan. I ako je Karitas primila podporu od države, nije zato nikakva državna ustanova, već čisto crkvena ustanova, koja je toliko dobra učinila za naš narod bez razlike vjere, narodnosti i političkog naziranja. Vlada Federalne Hrvatske u svojoj proklamaciji svečano je proglasila, da će poštivati i braniti privatnu imovinu, da je osigurana sloboda savjesti i vjere. Ako bi Visoki Naslov ostao kod svoje odluke o zapljeni imovine Karitasa ta bi svečana deklaracija bila prekršena, jer bi se time ovoj crkvenoj ustanovi oduzela njezina imovina, s kojom može raspolagati samo crkvena vlast. Ovaj Duhovni stol nada se, da će Visoki Naslov radi gornjeg objašnjenja dignuti zapljenu sa imovine Karitasa, omogućiti joj daljnji karitativni rad, dapače i pomoći ju državnim sredstvima, da može što uspješnije nastaviti sa svojim socijalnim karitativnim radom. U prilogu prilaže se godišnji izvještaj Karitasa za godinu 1945. da Visoki Naslov može bolje upoznati rad Karitasa.²⁷ Kako bi dobili bolji uvidi u način komunikacije između Crkve i države povodom oduzimanja crkvene imovine, naveli smo jedan potpuni primjer koji se nalazi u knjizi Miroslava Akmadže. Nažalost ili na sreću u knjizi prof. Akmadže imamo veliki broj primjera o stavu države prema Crkvi i njevoj imovini, oduzimanja ili prenamijenjene crkvenih ustanova bile su

²⁷ Usp. M. Akmadža, *Crkva i država. Dopisivanja i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji. Svezak I. 1945.-1952.*, str. 33.

„popularne“ kroz cijelu Hrvatsku. Osim ovih očitih oduzimanja, komunisti su se služili i drugim metodama gdje oduzimaju crkvena dobra, a sve naizgled za boljitak društva. Tako npr. imamo slučaj gdje su obradivo crkveno zemljište koje se nije oduzelo agrarnom reformom oduzeli tako da su je dali seoskoj zadruzi na korištenje. Seljaci su po naređenjima kotarskih odbora koristili tu zemlju tako što bi posijali neku agrarnu kulturu koju znaju da ne bi svećenici, tako što bi pobrali urod plodova voćaka prije nego bi bile potpuno zrelo isto prije svećenike ili tako što bi pokosili skroz zelenu travu i odvezli je negdje. Svi ovi potezi smišljeni su pomno, ali svim je isti bio konačni cilj; uništiti svaku priliku za normalnim životom klera Katoličke crkve ne bi li ih tako naučili pameti da se pokoravaju vlastima.²⁸

²⁸ Usp. M. Akmadža, *Crkva i država. Dopisivanja i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji. Svezak I. 1945.-1952.*, str. 579.

3. REPRESIJA PREMA CRKVI U DALMACIJI

Komunistička partija provodila je teror prema svima koji nisu bili uz nju. Zbog nepokolebljivosti dalmatinskim biskupa možemo reći da su skupo to plaćali. Još prilikom osnivanja staleških udruženja katoličkih svećenika protiv toga su jasno i srčano istupila tri dalmatinska biskupa Bonefačić, Banić i Pušić i zbog toga su trpjeli razne progone; kako oni sami tako i njihovi bližnji uključujući i vjernike. S toga ćemo u ovom trećem, ujedno i posljednjem dijelu ovog rada dati prikaz biskupa Bonefačića i njegovih svećenika koji su trpjeli torture, zatim ćemo spomenuti i progone franjevacu iz Provincije Presvetog Otkupitelja i na kraju pogledati kako su se to borila ova tri navedena biskupa.

3.1. Biskup K. K. Bonefačić i njegovi svećenici

S obzirom na kaotično stanje između Crkve i države, te na progone i represiju koju su svakodnevno doživljavali pripadnici klera, časne sestre pa i sami vjernici bilo je potrebno reagirati. Iako biskupi nisu mogli učiniti puno, oni su činili sve što su znali kako bi pokušali smanjiti progone, lažne optužbe i sama suđenja svojih svećenika i vjernika. U daljnjem tekstu navest ćemo neke primjere u kojima se splitski biskup Kvirin Klement Bonefačić obraća Narodnom odboru Splita u vezi napada na svoje svećenike, na svog vozača i na ubojstva u Sinjskoj krajini. Za napad u Kaštelima koji se dogodio biskup Bonefačić upozorava NO kako su već par večeri zaredom provođene demonstracije u kojima su se izvikivale razne parole s ciljem blaćenja ugleda Katoličke crkve i njenih službenika. Također je naveo da su osim verbalnim vrijeđanjima oštetili crkvenu imovinu išaravši je sa kojekakvim natpisima koji su nedolični i tim narušili pravo na slobodu vjeroispovijesti koja je Ustavom zajamčena. Nadalje, spomenut ćemo kako je napadnut vozač biskupa Bonefačića i kako je oštećen automobil za vrijeme ručka kojeg su pripremili vjernici u Vinjanima Donjim povodom podjele sakramenta sv. Potvrde. Dok je biskup dijelio sakrament sv. Potvrde vozač je po njegovim uputama čuvao auto baš kako bi spriječio bilo kakav izged, ali on se ipak dogodio. Dok su ručali netko je prišao automobilu i probušio mu sve četiri gume kako bi onemogućio daljnje kretanje biskupa Bonefačića i dijeljenje sakramenta sv. Potvrde. Tu nije bio kraj, naime dok je vozač čekao biskupa i mijenjao gume prišla su mu dvojica nepoznatih ljudi počela prijetiti; zahtijevali su da odmah preda revolver koji nije ni imao, ali ga je netko lažno okrivio samo kako bi

napravio pomutnju. Na kraju je sve završilo biskupovom prijavom NO Split ali od toga nije bilo ništa korisno.²⁹

Da bi imali potpuniji uvid u to kako su izgledali ti dopisi biskupa prikazat ćemo jedan primjer progona svećenika iz Sinjske krajine. Riječ je o pismu biskupa K. K. Bonefačića (br. 396/1947.) Komisiji za vjerske poslove NR Hrvatske u svezi s učestalim premlaćivanjima i ubojstvima žitelja Sinjske krajine. Datirano je 10. veljače 1947. godine.

“Ovaj je Biskupski ordinarijat u svoje vrijeme prikazao Toj Komisiji za informaciju Viših državnih vlasti izvještaj o sramotnom insultu insceniranom u sumrak dana 20. siječnja 1946. sa tvornim napadajem na devet (9) dušobrižnika od Kaštel Stafilića do Vranjica, od kojih se jedan i danas još nalazi pod liječničkom njegom; - izvještaj o zločinačkom napadaju u Muću Gornjem, izvršenom na dva svećenika za vrijeme javnog zbora dana 29. lipnja 1946., koji napadaj na jednom od svećenika ravnatelj bolnice u prijavi Javnom tužioštvu za Srednju Dalmaciju popratio je sa izjavom: “Ozlede su svakako teške naravi obzirom na postojeće komplikacije”; - te izvještaj o incidentu, koji se dana 1. listopada 1946. poslije podne desio u Vinjanima kraj Imotskoga sa šoferom, autom diecezanskog biskupa, a koji bi bio sigurno svršio u krvi, da je samo jedan od onih, koji su bili prisutni terorističkoj sceni, progovorio riječ; ali su svi ostali ustrpljivi, mirni i hladni. Javno mnijenje, narod upravo, pokazuje prstom na počinitelje spomenutih čina, ali se ne zna, je li tko od njih pozvan na odgovornost. Sada prilike i nevolje u Sinjskoj krajini sile diecezanskog biskupa, da prikaže Toj Komisiji u istu svrhu nekoliko krvavih slučajeva, koji su se zadnjih mjeseci tamo dogodili, i za koje je bio zaniman sa više strana, pa ne može da indiferentno gleda kako se u narodu krv lije, a sve od nepoznatih i neodgovorni, jer ih tamom noći zastiru, - nego drži svojom dužnošću da na nezdravu pojavu svrati pažnju državnih vlasti, osuđujući barbarske zločine.

1) Dne 9. srpnja 1946. u mjesto BAJAGIĆ donesena je iz Sinjske bolnice MILOŠ TONA, djevojka od 19 godina, koja je tamo umrla od rana, koje joj je zadao nepoznati napadač, dok se nalazila na paši povrh Bajagića, gdje je bila nađena u krvi, sva izbodena nožem, a čak su joj i žile na rukama bile prerezane.

2) Dne 15. kolovoza 1946. u mjestu GALA u večer ubijen je na staji ispod Kamešnice MORO IVAN, mladić od 24 god. Za vrijeme rata bio je hrvatski domobran, kao takav dospio u logor, ali slobodan se povratio kući i bavio se stočarstvom.

²⁹ Usp. M. Akmadža, *Crkva i država. Dopisivanja i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji. Svezak I. 1945.-1952.*, str. 306.

3) Dne 24. rujna 1946. u mjestu GRAB-PODI bio je noću ubijen RATKOVIĆ LJUBO, mladić od 21 god. Za rata, kažu, da je bio među ustašama, ali povratio se kući koncem 1945. Malo prije smrti bio je pred regrutnom komisijom u Sinju i unovačen.

4) Dne 30. rujna 1946. OMRČEN IVAN, oko 65 god., težak, iz UDOVIČIĆA, dok se je vraćao iz Trilja, gdje je bio na sajmu, dočekan od nepoznatih lica bio je ubiven blizu sela.

5) Dne 18. listopada 1946. u večer u mjestu OTOKU, na putu prema komšiluku LITRIĆA, dok je pratio kući jednu svoju mladu rodicu, bio je iza leđa napadnut od dva čovjeka VUGDELIJA STJEPAN, mladić od 26 godina, stud. iur., od kojih je jedan uhvatio Vugdeliju za ramena, naglo njime zavrteo te zamahnuvši desnom rukom, u kojoj je držao nož, - jedanput pa drugi [put] - preklao ga! Djevojka je zapomagala, ali napadači su pobjegli u noć prema ROTNJACI-UDOVIČIĆIMA. Vugdelija je bio obljubljen od naroda u selu, jer svakome pri ruci kao tajnik mjesne Gospodarske zadruge, pa mu je, kažu, i vlast izrazila priznanje za savjesno i točno vođenje računa. Osim toga bio je i orguljaš u župnoj crkvi i baš toga dana (Sv. Luka) je bila svečanost i dernek u selu, pa mnoštvo svijeta. God. 1945. na taj isti dan bio je potpisani u Otoku u krizmi i upoznao je tragično poginulog mladića.

6) Dne 25. studenog 1946. u mjestu GLAVICE-SINJ u noći ubiven je iz revolvera ANČIĆ LJUBO, mladić od 25 god. iz Turjaka. Za rata je bio u hrvatskoj vojsci i dospio je u logor, ali oslobođen došao kući. U rujnu bio je uzet u narodnu vojsku i spremao se da nastupi službu u kadru. Prije odlaska pošao je da pozdravi sestru udatu u Glavicama, ali na povratku dočekan od nepoznatih napadača, bio je pogođen i ostao na mjestu mrtav.

7) Dne 17. prosinca 1946. u jutro, u SINJU ključar zatvora našao je obješena SARATLIJU ANTU u ćeliji, u koju je dospio pred 2 dana. Isti je težak iz BAJAGIĆA, oko 40 god., oženjen, poznat u narodu kao malo "šašav"-luckast te bi svakome u lice otkresao što ga ide. Zato je i došao s onu stranu brave i svršio.

8) Na Božić, 25. XII. 1946. na mjesnom groblju u ZASIOKU je otac ukopao svoga sina: DOMLJANOVIĆ IVANA, mladića od 35 god., tangara-vlasnika mastione odjela u Sinju. On je tri dana prije pošao iz Sinja u MUĆ GORNJI, da kupi neki kotao, a odatle da je otišao u Split. Međutim su ga našli na groblju u MUĆU GORNJEM svega izmrcvarena: polomljene kosti na rukama i nogama, a dva metka su mu prošla kroz slabine. Otac se zanimao za slučaj sina, pa ga mrtva donio do Zasioka.

9) U mjestu POTRAVLJE na Stjepan-dan, dne 26. prosinca 1946. bila je crkvena služba. Odmah po svršetku, malo iza podne - po običaju zametnulo se kolo. Bilo je dosta svijeta iz POTRAVLJA, MALJKOVA i SATRIĆA. Na početku već opazilo se neko odvajanje i neko izazovno nastupanje pojedinaca: Potravčani i Maljkovčani su počeli igrati

svoje starinsko narodno kolo uz pjevanje poznatih im ljubavnih pjesama, dok su Satričani uhvatili zajedničko kolo i pjevali neke izazovne pjesme, pometajući drugo kolo, koje se je dva puta odmaklo. Tako je došlo do rječkanja s jedne i s druge strane te su neki od Satričana stali nešto predbacivati i prijetiti Maljkovčanima, na što se je jedan od njih zaletio s nožem na MATU HRGOVIĆA, predsjednika N.O-a iz Satrića, koji je na mjestu ostao mrtav, a još jedan je bio ranjen.

10) U mjestu GRAB-SVINJAČA dne 27. prosinca 1946. kasno u noć seljaci, vraćajući se sa derneka u Grabu, našli su na putu u Svinjači svega izmrcvarena nekoga ČIKARU, oko 30 god., prije financa u Sarajevu, a nakon oslobođenja postavljen kao pisar u nekoj zadruzi. Za Božić je došao kući da posjeti rodbinu pa je i on s prijateljima bio na derneku u Grabu. Na povratku dočekali ga nepoznati napadači i svega ga kamenjem istukli i isprebijali. Kada su seljaci naišli na njega, davao je još znakove života, ali je njegovo stanje već bilo beznadno.

11) U mjestu VEDRINE kraj TRILJA dne 29. prosinca 1946. u jutro našli su na putu svega izprebijana i istučena ŠIPIĆ ANĐELKA, mladića od 16 god., koji je bio sakat u lijevoj ruci. Vraćao se iz Trilja u Vedrine i sačekan od nepoznatih - sasut kamenjem. Sam dr. Boko u komisiji zgražao se nad tolikim zvjerstvom.

12) U mjestu RUDA u noći 22./23. siječnja 1947. ubijen je BITUNJAC MARIJAN od 28 god., težak, ali još i prije rata bio je po svijetu u Češkoj, Njemačkoj i dr. kao galantar-kućarac, i radnik. Pred godinu dana došao je kući i oženio se. Radilo bi se navodno o nekoj zavjeri protiv seoskih odbornika! Sva ova brojna i grozna ubijstva dogodila su se u kratko vrijeme, u najbližoj okolini Sinja, pred očima Kotarskog N.O-a kuda ljudi sa Kotara često održavaju zborove, za mrkle noći, i uvijek od nepoznatih napadača. Ali svijet ipak znade i govori, koji bi mogli biti ti junaci noći, jer obično se čuje, da nisu daleko od mjesta zločina. Može se pomisliti i dopustiti, da je koji od poginulih štogod i skrivio, ali odakle bilo komu pravo da samovlasno na ovako grozni način kroji pravdu? Samo vlast je pozvana da sudi svakome po zakonu i pravdi, a ne pojedinac ili koja skupina osoba na svoju ruku, vođena od strasti ili osvete. Radi svega toga narod je uzbuđen i zabrinut te mnogi strepe, da ih ne zadesi nešto slična. Uz sve druge nevolje i patnje to još više povećava nemir i nezadovoljstvo. Iznio sam ove žalosne slučajeve po pripovijedanju raznih ljudi, pa ne mora svaka sitnica biti ispravna i neka se ispriča. Molim Komisiju da ovaj prikaz uzme do znanja i izvijesti više državne vlasti na koje spada, jer bi bilo više nego potrebno i korisno za narod da se ovakvom prolijevanju krvi u njegovoj sredini stane na kraj.³⁰

³⁰ Usp. M. Akmadža, *Crkva i država. Dopisivanja i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji. Svezak I. 1945.-1952.*, str. 119-121.

Sad kad smo vidjeli kakve su sve nevolje zahvatile dijecezanske svećenike, osvrnut ćemo se ukratko i na progone franjevaca iz Provincije Presvetog Otkupitelja sa sjedištem u Splitu.

3.2. Progoni i ubijanje franjevaca iz Provincije Presvetog Otkupitelja

S obzirom da ni franjevci nisu bili pošteđeni torture koju je provodila komunistička partija na području cijele Hrvatske ovdje ćemo se osvrnuti na progone i ubojstva franjevaca iz Provincije Presvetog Otkupitelja. Donosimo pismo poglavara Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja iz Splita, Petra Grabića (br. 151/1946.), Komisiji za vjerske poslove NR Hrvatske, u svezi s ubojstvom franjevca Paška Bačića i napadom na franjevca Mirka Validžića. Datirano je 21. veljače 1946. godine.

“Podpisani izvješćuje Taj Naslov da u interesu države i vjere zauzme se za uređenje i sredjenje prilika, o kojima govore ovi nemili slučajevi.

1. Na 8. veljače 1946. u kasnu noć ubijen je i zasut kamenjem župnik-franjevac o. PAŠKO BAČIĆ u selu Mirlović, kotar Drniš, Šibenska biskupija. Prema obavještenjima, koja sam ja podpisani dobio, u ubojstvo upleteni su neki članovi Mjesnog N.O.
2. Na 17. veljače 1946. u prošlu nedjelju-poslije pučke Mise napadnut je kamenjem u župi Promina, kotar Knin, župnik-franjevac o. MIRKO VALIDŽIĆ koga su udarcima onesvijestili i tako teško ranili, da se sada nalazi u životnoj opasnosti u bolnici u Šibeniku. Prema informacijama koje je ovdje podpisani dobio napadaj je izveo SKOJ iz samoga mjesta. Ovi su događaji još žalosniji i sudbonosniji u doba mira i kad Ustav FNRJ zajamčuje i ličnu i vjersku i građansku slobodu. Podpisani se pouzdano nada, da će posredovanje Toga Naslova biti u skladu s Ustavom, da se ovakovi događaji spriječe, a krivci pozovu na odgovornost.”³¹

Navedeni tekst nam daje uvid u strahote represije koju su proživljavali svi. KP nije samo koristila metode ucjene i zatvora, već se odvažila zaprljati ruke krvlju nevinih žrtava i to sve zbog toga što određeni ljudi točnije većina predstavnika Katoličke crkve nije bila podobna za njihove progresivne ideje. Uz ovaj primjer imamo još jedan dobro poznati primjer fra Julija Ramljaka kojeg su sudili i osudili na prisilni rad u logoru Stara Gradiška. Prije suđenja i osude bila su razna zastrašivanja u kojima su testirali njega i njegovu vjeru, procjenjivali su koliko

³¹ Usp. M. Akmadža, *Crkva i država. Dopisivanja i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji. Svezak I. 1945.-1952.*, str. 313.

je potrebno pritiska da se slomi. On je te metode i sveopće događaje zapisao u svojoj knjizi *Nečastiva urota*. Prema njegovom svjedočanstvu po njega je „narodna“ vlast došla 19. listopada 1947. u njegovu župnu kuću u Gradcu; došla su trojica od kojih je jedan bio član UDBE jer ga je već otprije poznao. Prilikom uhićenja nije bio nimalo uplašen što je njih dodatno iznenadilo na što je on odgovorio s osmjehom kako su svećenici svjesni koliko je sadašnja vlast osjetljiva na njih i da razumije koji je cilj ove države; uhvatit sve svećenike i tako im izbrisati svaki trag. Pritom im je dometnuo kako je pravi Kristov svećenik za Krista i Crkvu spreman i umrijeti ukoliko to bude potrebno. Nakon ovih riječi narodni službenici nisu imali ni riječi više, već su ga priveli u prostorije UDBE u Drnišu. Ondje su ga nastavili ispitivati kojekakvi službenici, a sve s ciljem slamanja njegovog duha. Kako se KP služila svojim metodama da dođu do „istine“ tako su ga natjerali da stoji u stavu mirno 123 sata ne bi li ga tako slomili i natjerali da prizna ono za što nije kriv ili da izda neke svoje kolege. S obzirom na suđenje koje uslijedilo i na niz svjedoka koji su trebali svjedočiti protiv njega, a oni su svjedočili za njega. KP mu je milosrdno odlučila ponuditi profesorsko mjesto u Splitu, a sve što je potrebno za lagodan život jest to da se odrekne franjevac i Krista. Naravno da na to nije pristao, na što je sudac rekao kako je on ustrajniiji čak od nadbiskupa Stepinca u svojim idealima. Zbog nepovoljnih ishoda za KP fra Julijan Ramljak je poslan na težak prisilni rad u logor Stara Gradiška, naime to je bio najzloglasniji logor u koji su komunisti vrlo rado slali svećenike kako bi se tamo izživljavali dodatno nad njima.³²

Nakon ovog kratkog uvida u postupke KP jasno nam je kakva se sve represija vršila nad svećenicima, ne samo dijezantskim, već i nad franjevcima.

3.3. Tri dalmatinska lava u borbi za Dalmaciju

Za posljednje poglavlje ovog rada obradit ćemo kako su se srčano borili biskupi za Dalmaciju i za svoje svećenike. Među te srčane biskupe spadaju splitsko-makarski biskup Kvirin Klement Bonefačić, šibenski biskup Ćiril Banić i hvarski Mihovil Pušić. Njih trojica su zajedničkim djelovanjem i čvrstim ustrajanjem u tome zaslužni zašto staleška udruženja katoličkih svećenika nisu zaživjela toliko u Dalmaciji kao u nekim drugim dijelovima Hrvatske. Zbog svoje ustrajnosti svaki od njih je trpio progone vlasti i podmetanje ne bi li ih tako slomili i učinili od buntovnih poslušne. Njih trojica uz nadbiskupa Stepinca izvršili su

³² Usp. Julije Ramljak, *Nečastiva urota*, Visovac, 1994., str. 34-53.

veliki pritisak na druge biskupe i u konačnici izglasali na Biskupskoj konferenciji onaj čuveni *Non licet* nakon kojeg su u potpunosti bili narušeni odnosi između Katoličke crkve i FNRJ. U ovom radu smo već spominjali biskupa Bonefačića pa ćemo se ovdje ukratko osvrnuti na progone biskupa Banića i Pušića. Biskup šibenski Ćiril Banić bio je jedna od najprogonjenijih biskupa Hrvatske zbog svog nepopustljivog stava prema komunistima i njihovim planovima. Kao i dosad partija se poslužila medijima kako bi oblatili biskupa pa su tako izašli naslovi u Šibenskom listu poput: *Protunarodni biskup*, *Žene osuđuju rad biskupa* itd. Osim putem tiska komunisti su se služili i raznim mitinzima na javnoj površini gdje bi potpaljivali svjetinu protiv Crkve, Pape, biskupa; uvjerali su ih da je Crkva prodala Trst Italiji i onda je razjarena svjetina krenula putem Biskupske palače ne bi li se tako obračunala s izdajicama naroda. Zbog izgreda koji su tada nastupili i zbog nasilnog ulaska prosvjednika u prostore Biskupske palače u Šibeniku biskup Banić je radi svoje sigurnosti premješten u Split u samostan sv. Frane na Obali, međutim ni tamo nije imao mira jer su ga dočekali predstavnici UDBE i otjerali od tamo. Zbog toga je morao ići u Zagreb gdje se sklonio u samostanu Služavki malog Isusa, a zatim i u nadbiskupski dvor u Zagrebu. Iako su ga vlasti progonile, cijeli šibenski kler je zazivao njegov povrata u Šibenik što je on i učinio, ali je opet morao otići zbog još snažnijih demonstracija i protivničkih mitinga gdje su narodu ispirali mozak i potpaljivali ga na nove prosvjede.³³

Sada kad smo pokazali kakve je sve nedaće proživljavao biskup Banić dotaknut ćemo se i represije koja se također javno izražavala prema biskupu Pušiću. Naime, biskup Pušić je zbog rata neko vrijeme bio spriječen da ide pastirski pohod pa je kad se situacija smirila oko 20-og rujna pošao iako je znao da se na njega sprema fizički napad pa nije bilo sigurno u koju će točno župu uploviti. Zbog zatočenosti bogoslova Mire Jovanovića pretpostavljalo se da će ipak biskup uploviti u Postire. Njegov kolega splitsko-makarski biskup Bonefačić saznajući da ide u Postire zamolio ga je da bogoslovu Miri udjeli redove subđakonata, đakonata i prezbitera. Na dan dolaska biskupa u Postire sve je bilo pripremljeno za svečani doček, ali su baš tik prije nego je došao neki iz partije ušli u zvonik i zaključali ga kako bi spriječili zvonjenje koje je bilo običaj dotada. Ali zvona su najmanji problem tog dana bila biskupu Pušiću, naime kada je trebao izaći iz broda u svečanoj odori u pratnji sa don Šimon Kovačićev i bogoslovom Božidarom Medvidevom na njih su počeli bacati jaja. Napadnutom biskupu su u pomoć odmah priskočili okupljeni svećenici i vjernici koji su ga u povorci doveli do crkve. Ovaj događaj je bio samo početak gostoljubivosti koju su iskazivali biskupu Pušiću; druge

³³ Usp. Frane Šimat, 50. obljetnica smrti šibenskog biskupa dr. Ćirila Banića 1951.-1961., *Pet zvonika*, 10 (2011.) 1, str. 16-17.

župe su mu počele slati dopise da ne dolazi u njih jer nije poželjan, ipak je on „ratni zločinac“.³⁴

Unatoč svim ovim neprilikama koje su ga zadesile on je ipak izvršio ono što je i bio zamoljen, a to je da je zaredio bogoslova Jovanovića i uz to je podijelio sakrament sv. Potvrde djeci s otoka Brača koje su dovodili iz okolnih župa k njemu. Vrhunac napada dogodio se prigodom pastirskog pohoda župi Gdinje gdje su se komunisti spremali ubiti ga. Dobili su iz Kotarskog odbora jamstvo da nitko neće biti pozvan na odgovornost, samo neka to dobro obave. Uoči dolaska narod ga je s veseljem dočekaao, da bi navečer proživio napad na župnu kuću. Porazbijali su mu prozore, pucali su iz samokresa te zacementirali crkvena vrata. Kako im to nije bilo dovoljno tako su još i odnijeli slavloluke ispred crkve i na okolna stabla izvjesili parole protiv biskupa kao npr. „Dolje neprijatelji naroda“. Svi ovi pothvati učinili su da je sav narod krenuo prema crkvi, a neki su čak i ulazili s prijateljima dok je biskup vršio dužnost svoju i dijelio sakrament sv. Potvrde. Među otočanima postojali su i oni koji su voljeli biskupa Pušića i koji su saznajući da ga imaju ubiti poslije podne ispratili biskupa ranije od najavljenog, bez ispraćaja naroda. Bio je okružen samo grupom muškaraca koji su ga štitili od mogućih skrivenih napada. Kad je partija doznala da im bježi „plijen“ dvojica omladinaca su hitro jurila kako bi ga sustigla i izvršila ono što je bilo potrebno, ali zbog muškaraca koji su štitili biskupa nije bilo izvedivo. Biskup je poslao po miliciju kada je vidio što se sve događa i što se moglo dogoditi da ga nisu sačuvali. Po pozivu milicije došla je UDBA iz Splita koja je u pritvor odvela nekoliko omladinaca za koje je poslije posredovao na zamolbu jednog partijca biskup Pušić i oslobodio ih. Ovi događaji su pokrenuli lavinu drugih događaja, tako je bilo napada na biskupa i po novinama, a na Hvaru su se održali protesti pred biskupovom palačom. Nakon svih ovih nemilih događaja kada je biskup Pušić išao u svoje pastoralne pohode čuvala ga je milicija u civilu za što se pobrinuo Vladimir Bakarić.³⁵

Iz navedenih primjera jasno je kakvu su moć imali mediji na utjecaj javnog mijenja o biskupima. Jednog dana ih poštuju i žele da dođu, a već sljedećeg iz protjeruju i izvikuju kojekakve parole.

³⁴ Usp. Petar Bezina, *Progoni biskupa, svećenika i redovnika 1941.-1992.*, Split, 2000., str. 425.

³⁵ Usp. Petar Bezina, *Progoni biskupa, svećenika i redovnika 1941.-1992.*, str. 425-427.

ZAKLJUČAK

U ovom radu pokušala sam što je moguće realnije prikazati povijesne situacije u kojima je živjela i djelovala Crkva sa svojim svećenstvom. Prilikom prvog susreta Komunističke partije s Katoličkom crkvom izgledalo je sve obećavajuće, no ubrzo se uočilo da su komunisti samo „vukovi u janjećoj koži“. Nakon neuspjele glume i jeftinih trikova koje je Crkva prozrela pokazalo se pravo lice; ono mračno i zlo koje je prouzročilo toliko patnji za cijeli hrvatski narod. Iako im je parola bila „Smrt fašizmu – sloboda narodu“ zapravo su radili sve da zarobe taj narod. Naizgled su mu davali slobodu vjeroispovijesti, odgoja i kulture, a zapravo su sve unaprijed odredilo tko će, što će i kada će. Zbog neuspjelog slamanja Katoličke crkve nastala je velika represija prema klericima, vjernicima i svima koji ih podržavaju na bilo koji način. U narod je umjesto radosti i slobode ušao strah i trepet koji nije jenjavao, a prisutan je i dan danas. Kada pitam svoje starije o komunizmu vidljivo je na njihovim licima koliko se boje tog proživljenog terora. Najveća moć koju su imali komunisti bila je ta da je onaj koji im je smetao bio uklonjen preko noći bez ikakvih dokaza ili bojazni da će netko odgovarati za taj zločin. To je još jedna razlog više zašto je i danas prisutan strah od noći među starijima; jer onaj tko nije bio podoban, njega bi „noć progutala“.

Smatram da je ova tema nedovoljno istražena i da bi se trebalo općenito puno više pozabaviti stvarnim podacima, a ne onim uređenim kako bi upoznali svu strahotu nekog režima i iz te strahote naučili nešto za život i budućnost. S obzirom na stanje hrvatskog duha i na stalno kopanje i pitanje tko je ustaša, a tko partizan trebalo bi sve već jednom izvesti na čistac i pokazati što je to istina. Jer kako nam sam Isus kaže, istina će nas osloboditi. Posebno je važno pravilno iznijeti tu istinu kako bi mlađe generacije shvatile što se to sve dogodilo i onda ne bi koristili neke oznake ili parole, jer ne razumiju pozadine tih režima.

LITERATURA

1. Akmadža, Miroslav, *Crkva i država. Dopisivanja i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji. Svezak I. 1945.-1952.*, Tkalčić, Zagreb, 2008.
2. Akmadža, Miroslav, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945.-1980.*, Zagreb, 2013.
3. Bezina, Petar, *Progoni biskupa, svećenika i redovnika 1941.-1992.*, Split, 2000.
4. Ramljak, Julijan, *Nečastiva urota*, Visovac, 1994.
5. Šimat, Frane, 50. obljetnica smrti šibenskog biskupa dr. Ćirila Banića 1951.-1961., *Pet zvonika*, 10 (2011.), 1.

Sadržaj

UVOD.....	2
1. ODNOS CRKVE I DRŽAVE (1945.-1952.).....	3
1.1. Pastirsko pismo	3
1.2. Svećenička staleška udruženja.....	5
1.3. Prekid diplomatskih odnosa.....	7
2. REPRESIJA PREMA CRKVI OPĆENITO.....	11
2.1. Uhićenja i napadi na Štepinca.....	11
2.2. Protucrkvjeni zakoni	14
2.3. Otimanje crkvene imovine.....	16
3. REPRESIJA PREMA CRKVI U DALMACIJI.....	20
3.1. Biskup Bonefačić i njegovi svećenici	20
3.2. Progoni i ubijanje franjevacu iz Provincije Presvetog Otkupitelja.....	24
3.3. Tri dalmatinska lava u borbi za Dalmaciju	25
ZAKLJUČAK.....	28
LITERATURA	29